

Васил Василев

(Докторант в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“)

НИКОЛАЙ РАЙНОВ И ЦЪРКВАТА

Abstract: Vasil Vasilev (*Doctoral Student at the Sofia University*)

Nikolai Raynov and the Church

The article explores Nikolai Raynov's departure from the Church, examining the reasons and consequences of his decision. It addresses the harmful influence of occultism, freemasonry, and Danovism on Raynov, as well as his excommunication from the Church. The study raises questions related to the psychology of religion and draws parallels with the spiritual problems of modern individuals. It argues that creativity and charisma are closely linked to human faith. The article emphasizes that human creativity cannot achieve its greatest heights or reach its full potential unless art promotes Christian truth, goodness, and love.

Keywords: *Nikolai Rainov, Orthodox Church, Occultism, Freemasonry, Bogomils, Modern Bulgarian Literature, New Age, Theosophy*

„Ще съградя Църквата Си, и
портите адави няма да ѝ надделяят“
(Мат. 16:18)

Изумителното не само по обем, но и по разнообразие художествено наследство на Н. Райнов говори за неговата изключително надарена, богата и разнообразна творческа личност.¹ Той оставя ярка следа в българската култура, като бележит писател и художник, като човек надарен с големи природни заложби и способности, но и като човек, който обръща гръб на православната вяра. В този смисъл, той е прототип за много хора, които и днес се губят по пътя към Божия храм. Но възниква въпросът, какво кара човешката душа да се от-

¹ Тихолов, П. *Николай Райнов живот творчество анекдоти* (Николай Райнов – творческо и научно дело). София, 1948 [Tikholov, P. *Nikolai Raynov life creativity anecdotes* (Nikolai Raynov - creative and scientific work). Sofia, 1948], 5-17.

върне от най-голямата светлина – Бога? Несъмнено един от отговорите на този въпрос би бил, че това е религиозното съмнение. Да се съмняваш, че Бог съществува или че Исус Христос е Син на Живия Бог „Който заради нас, човеците, и заради нашето спасение слезе от небесата и се въплъти от Духа Светаго и Дева Мария и стана човек“ е форма на тотално отричане и отхвърляне на основите на християнската вяра и опитност. Съмнението винаги е било посочвано като едно „сигурно“ оръжие срещу вярата и то обикновено побеждава там, където липсва любовта... Затова и св. ап. Павел казва: „Да имам пълно знание за всички неща и такава силна вяра, че да мога и планини да премествам – щом любов нямам, нищо не съм“ (1 Кор. 13:2)

Николай Райнов е възпитаник на Софийската духовна семинария и от малък е посветен в християнството². И макар многократно самият той да твърди, че се разочарова от своите преподаватели в семинарията – духовни лица, които не живеят според духовните ценности, основната причина за неговото отпадане от Църквата е интелектуализмът. И днес за Църквата често се съди по човешкото в нея несъвършенство, или Бог се обвинява за човешкото несъвършенство. И се забравя, че Църквата не е само човешка, но е и богочовешка, и че Църквата е Христос. Ето и самите думи на Николай Райнов: „Без друго не би било зле ако ме изпуши някой поп – някой дебел, тлъст поп, с пълно лице, с малки очички, като на мишка, лукави и хитро зли, готови да гледат и в служебника и в женските крака едновременно...“³ Както и: „Подъл народ са, господа, това поповете. Отчаян народ, сериозно ви говоря. После те пушат винаги – и кога си четат молитвите у дома, и кога пият, и кога скришом поглеждат жената на ближния си, и кога смятат дали не ги е излъгал месарят, те пушат доде са живи, пушат също така и в задгробния си живот.“⁴

Какво ще види човешкото сърце в Църквата зависи единствено от него, въпреки че Бог също зове човека благодатно и вярата е благодат. (Благодатта като благоволение. Благодатта и свободата на човека...)

² Ibid., 26-27: „... На конкурса се явиха повече от 100 кандидати. Приеха, обаче, само 25, от които 10 стипендианти, между които бях и аз. Много съм доволен, че постъпих в семинарията...“

³ Василев, Ст. Сб. Н. Райнов... в спомените на съвременниците си. София, 1978 [Vassilev, St. Sb. Nikolai Raynov... in the memoirs of his contemporaries. Sofia, 1978], с. 170.

⁴ Ibid., 145-146.

Господ Исус Христос казва: „Ето стоя пред вратата и хлопам: ако някой чуе гласа Ми и отвори вратата, ще вляза при него и ще вечерям с него, и той с Мене“ (Откр. 3:20)

Има ли грешници в Църквата? Разбира се, че има. Църквата е създадена, за да спаси човека, за да спаси грешните хора в света. Тя е пълна с грешни хора, търсещи спасение. Божиите служители са също несъвършени хора, но дори и да е така, Църквата е съвършен богочовешки организъм. Човек отива в Църквата да търси Бога, а Той е свят и съвършен. И всички ние сме призвани да се стремим към съвършенство „И тъй, бъдете съвършени и вие, както е съвършен вашият небесен Отец.“ (Мат. 5:48)

Николай Райнов избира да види човешкото несъвършенство, а не благодатната красота и истина на Божия Дом. Това е интересно като явление, като се има в предвид, че той е човек на изкуството. Вместо да бъде пленен от духовността, от красивите стенописи, от иконите и прекрасната църковна музика, той е разочарован от човешките грехове на духовенството. Наистина това е нещо много нетипично за духовния взор на един творец. Но тук има още нещо, което е много определящо за него. Той е интелектуалец и безверието навлиза в неговата душа чрез интелекта, защото за интелекта извън вярата е характерна гордостта. Може ли интелектуализмът да се противопоставя на вярата? Не е ли той нещо добро? Той е добро, ако се стреми и подсилва вярата, но когато се обърне срещу нея, става вреден за човека⁵.

Според църковното учение естественото знание е полезно за човека, въпреки че е на по-ниско ниво от свръхестественото познание. Човек трябва да се стреми към интелектуалното познание, стига то да го въздига духовно, а не да го обезверява и лишава от духовен смисъл. Въпреки, че в най-токсичната си форма интелектуализмът смята себе си за духовен и тогава става мистицизъм. Мистицизмът е погубил много човешки души, като ги е обезверил.

Още в гимназията Николай Райнов се увлича по теософията. В нея го посвещава един от най-интелигентите тогава семинаристи. Н. Райнов участва в тайни теософски събрания, в които се четат рефера-

⁵ Вж. Евтимий Архим. (Сапунджиев), „Гнезда на съмненията във вярата“. ГСУ „Св. Кл. Охридски“, Бог. ф-т, т. 18,2, София, 1942 [Evtimius Archim. (Sapundzhiev), “Nests of Doubt in the Faith.” *Yearbook of the Sofia University, FTh*, vol. 18, 2, Sofia, 1942], 3-4.

ти с призив за свободна човешка мисъл, както и се проповядва бунт срещу догматизма⁶. В по-късните си години той се занимава с окултизъм и мистицизъм. Знае се, че е бил масон, а в следствие става и член на БКП. Н. Райнов твърди, че неговото влечение към мистицизма се проявява още когато е бил малко дете, Той чувал „гласове“ и имал мистични преживявания, които обаче, имат по-скоро натуралистичен, отколкото духовен и езически характер. Този вид мистика не е обърната към Бога и не търси Твореца, а е по-скоро търсеца душевния свят на човека, както и неговото съприкосновение с природата и света. През 1908 г. Николай Райнов е студент по философия и се запознава с новите идеи за своето време. Тогава символизмът, модернизмът и декадентството са почти непознати в България, но в първото десетилетие на ХХ в. често започват да се появяват в българския печат невъздържани ругатни или възторжени възхвалявания. Тези понятия са съществени за критичната мисъл и естетическия климат на епохата. За да може символизмът да се възприеме литературно, естетически и философски, е необходимо трагично съзнание, за което липсват условия в първите десетилетия след Освобождението, защото българската интелектуална и художествена мисъл е под влиянието на оптимизма. Това е основната причина, поради която символизмът у нас се развива по-късно отколкото в Европа.

Семинарското образование, което има Николай Райнов, предполага, че той познава и приема догматите на християнството. Но за него рамките на православното учение се оказват тесни. Той проявява гордост, която е типична за един интелектуален ум, и насочва съзнанието си в противоположна на Църквата посока. Той се интересува и се занимава със зороастризма, кабала, гностицизма, неоплатонизма, манихейството и дори богомилството⁷. Известен е и неговият интерес към дъновизма и неговата привързаност към Петър Дънов. Интересна е връзката между него и Петър Дънов, защото и двама-

⁶ Василев, Ст., Сб. „Н. Райнов ... в спомените на своите съвременници“, София, 1978 [Vassilev, St. Sb. *Nikolai Raynov... in the memoirs of his contemporaries*. Sofia, 1978], 145-146

⁷ „То представлява сбор от разнородни религиозни митове, които изразяват една алтернативна интерпретация на християнската представа за Бога, за сътворението на света и хората. Вж. подр. у Райнов, Н. *Богомилски легенди*. София, 1938 [Raynov, N. *Bogomil Legends*. Sofia, 1938].

та са ярки представители на окултизма в България⁸. Според думите на П. Дънов, по нашите земи неговата духовна школа не е първата, защото народът ни и преди е бил посвещаван в древните мистерии на орфизма и богомилството. А Николай Райнов пък има мисията да напътства духовно онази част от българската интелигенция, която се увлича по чуждите и враждебни на Църквата учения. Тъжно е, но тук наистина могат да се изредят имената на много от бележите български писатели, поети и интелектуалци като Димчо Дебелянов, Гео Милев, Н. Лилиев, Т. Траянов, Илия Бешков, проф. Благой Мавров, Петър Димков – Лечителя и др. След втората световна война Н. Райнов иска среща с Петър Дънов. Тази среща по свидетелски разкази е била твърде драматична, когато П. Дънов излязъл за да го посрещне, Н. Райнов коленичил пред него и казал: „Винаги, винаги когато се моля или искам помощта на небето, явяват се все Вие. Сега разбрах кой сте. Моля да бъда приет за ваш ученик.“⁹

Н. Райнов е близък приятел не само с много интелектуалци. В тези бедни години той живее в дома на баща си в София на ул. „Софроний“ № 9, заедно с брат си. Твори в една малка стая, която ще остане в спомените на много българи. Ето какво самият Н. Райнов казва: „Тя стана гнездо на група бохеми, потънали в безпаричие и бедност, богати и щастливи в своя творчески полет. Тук идваха писатели, литератори, художници, философи, учители, студенти. Тук кипеше живот. Четяха се в ръкопис с още неизсъхнало върху хартията мастило стихотворения, поеми, разкази, рецитираха се чужди автори, раждаха се идеи, водеха се спорове, отприщваше се всичко насъбрало се в душите, смъкваше се бремето от изпълнения с трудности ден... през „Софроний“ № 9 преминаха Димчо Дебелянов, Николай Лилиев, Коста Кнауер, Ганчо Белев, Кольо Костов, Николай Лисичев, Атанас Атанасов, Димитър Подвързачов, Георги Върбанов, Константин Константинов (Душечка), Георги Райчев, Васил Пундев, Георги Михайлов (Граша),

⁸ Русев, Д. *Езотеризмът като религиозна дисфункция (Николай Райнов и теософията в българската култура)*. София, 2022 [Rusev, D. *Esoterism as a Religious Dysfunction (Nikolai Raynov and Theosophy in Bulgarian Culture)*. Sofia, 2022], 60-71.

⁹ Из спомените на Попов, Т. *Учителят за Николай Райнов* [Popov, T. *The Teacher for Nikolai Raynov*]. In: <https://petardanov.com/topic/21686-09-162> (достъп 21.03.2021 г.)

Николай Крунев и неизброими по-чести или по-редки гости.¹⁰

По време на първата световна война през 1915 г. Николай Райнов е мобилизиран като военен кореспондент на в. „Военни известия“ и на сп. „Отечество“ към 9-та пехотна Плевенска дивизия. Войната оставя следи в неговото съзнание с нейното страдание и смърт. Въпреки това периодът след война е творчески активен и продуктивен за него. През 1918 г. са публикувани неговите сборници „Видения из древна България“, „Книга за царете“, „Очите на Арабия“, „Слънчеви приказки“, поемата „Градът“. Но със следващата си книга, „Между пустинята и живота“ Николай Райнов разочарова много от своите почитатели и най-вече Църквата¹¹. Дори самият Петър Дънов по-късно ще каже, че той е писал този роман, когато е бил с гръб към слънцето.¹² Издаването на тази книга сякаш го отлъчва от Божия Дом завинаги. Връщането към Църквата става невъзможно за него, тъй като съзнанието му е вече пленено, дори може да се каже покварено, от окултния свят. Един такъв плен е страстно състояние, защото загърбването на Иисус Христос е духовна болест или страст. А страстта пленява човека и го прави неактивен, тъй като човекът съществува в лъжа. Неактивен в смисъл на не усъвършенстващ себе си в истината и благо на Бога, а страдащ пасивно от греха, от собственото си безверие и падение. И наистина, Николай Райнов през целия си живот търси истината извън Църквата и той, разбира се, така и не я намира. Той се лута от учение в учение, от общество в общество, от идеология към идеология, и дори става член на комунистическата партия, от която накрая е и изключен. Това е душевна несигурност, непостоянство и тъмнина, която го разрушава като личност. „Търсач на Истината“, както ще го

¹⁰ Василев. Ст., Сб. *Н. Райнов ... в спомените на своите съвременници*, София, 1978 [Vassilev, St. Sb. *Nikolai Raynov... in the memoirs of his contemporaries*. Sofia, 1978], 151-152.

¹¹ Снегаров, И. „Нов опит за разрушение на Христовото учение“, Църковен вестник 7 (1919) [Snegarov, I. „A New Attempt to Destroy the Doctrine of Christ,” *Carkoven Vestnik* 7 (1919)], 50-51.

¹² „Наскоро беше излязла от печат книгата на Райнов „Между пустинята и живота“. Прочетох я но не се възхитих от нея, както се бях възхищавал от другите му книги, ето защо отидох при Учителя и го попитах какво е мнението му за този роман на Н. Райнов. Учителят ми отговори: „Бил е с гръб към слънцето, когато го е писал.“ Вж. Попов, Т. *Учителят за Николай Райнов* [Попов, Т. *The Teacher for Nikolai Raynov*]. In: <https://petardanov.com/topic/21686-09-162> (достъп 21.03.2021 г.)

нарече след години синът му Богомил Райнов.¹³

Николай Райнов е талантлив както в перото, така и с четката, той е многостранно развита личност. Неговите творби са харесвани и за времето си са били много популярни. Проблемът, обаче, с едно творчество, е че то е толкова голямо, колкото идеите, които проповядва и посланието, което носи. И естетическата красота сама по себе си, без вечната духовна истина, не може да го увековечи. Какъв ли можеше да бъде като човек и творец Николай Райнов, ако бе останал в Църквата и бе живял и творил според Христовата истина, която просвещава всеки човек, идващ на света (Срв. Иоан 1:9). Колко ли повече и по-велики и значими за човечеството неща щеше да напише и да остави той. Нямаше ли да останат за вековете образите в олтарите на църквите, нарисувани от неговата ръка? Най-висшето предназначение на човешките харизми е чрез тях човекът да служи на Бога и да Го слави. В това е и най-висшето духовно творчество, като изповед на вярата, любовта и живота в Исус Христос.

Николай Райнов не само, че не се връща никога повече в Църквата, но и се обръща напълно срещу нея. Неговата бунтарска природа се проявява още като ученик в семинарията. От този период са и неговите първи разочарования свързани с действията на Божите служители, в които той вижда разминаване между „думи и дела“. По този повод той пише: „Бяхме идеалисти. – казва той. Смятахме калугерите за чисти и предани Богу служители, за почтени и свети хора. Останахме обаче, дълбоко разочаровани: калугерите ядяха и пиеха на провала, играха по цели нощи на комар, приказваха неприлични, дори цинични приказки... Бяха непросветени и мързеливи: нищо не четяха и почти нищо не работеха. Не просвещаваха народа, а го ругаеха и ограбваха ...“¹⁴ Неговият съученик Стефан Василев си спомня за един разказ на Николай Райнов, озаглавен „Жълтият манастир“,

¹³ „Той беше белетрист и поет, график и декоратор, историк на изкуството и теоретик на стиловете, изследовател на фолклора и философ, автор на научни и литературни популяризации, сказки и преводач. Но при всички тия си дейности и във всички тия си дейности той бе един упорит и ниуморим търсач на истината“. Вж. Райнов, Б. *Този странен занаят*. София, 1978 [Raynov, B. *This strange craft*. Sofia, 1978], 325 – 371.

¹⁴ Тихолов, П. Николай Райнов – живот, творчество, анекдоти. София, 1948, [Tikholov, P. *Nikolai Raynov life creativity anecdotes (Nikolai Raynov - creative and scientific work)*. Sofia, 1948], с. 30.

където той прави аналогия между сградата на семинарията и сградата за душевно болни в Александровска болница въз основа на жълтия им цвят. „В разказа се прокарваше мисълта, че в семинарията се мяркаха образи с неуравновесен живот както и в психичното отделение на болницата ... Райновите съученици, както и сам аз се чудехме как той – тихият, кроткият, мълчаливият и слаботелесен Кольо имаше смелост да напише и прочете такъв „изобличителен“ разказ.“¹⁵ Вероятно недостатъчните действия на определени църковни служители, както и висотата на мисията на Църквата са провокирали подигравателния стил, критичните бележки и неподправения гняв на Н. Райнов. В романа „Между пустинята и живота“ Николай Райнов се изказва против учението на Църквата, против нейната свещена история и догмати. В резултат на това е отлъчен от Църквата, защото руши догматичните ѝ основи. Реакцията на Църквата е остра и основателна, защото написаното от Н. Райнов, е богохулство и проповядва еретични идеи. Според Църквата Николай Райнов е учил за свещеник, а става последовател на антихриста, замисълът на романа е сатанинско дело, а по език той е крайно циничен.¹⁶ За да се види до каква степен съзнанието и душата на младия семинарист са променени от окултните му виждания, трябва да се спомене накратко какво пише той в своята книга. Според него, Исус Христос „не е заченат от Св. Дух“, а е „плод на чужда любов“. Това представя св. Богородица в светлината на „блудница“, което е най-голямото богохулство и кощунство¹⁷. „И те мислят, че син Божи трябва да се роди от девица, за да бъде непорочно неговото зачатие. Но може ли дух утроба да осени. И има ли зачеване порочно, за да има и непорочно? Не, не – с лъжа и хула не се слави Бог, ни Божи син.“¹⁸ Човекът е свободен да вярва или да не вярва, благодатта само зове, а не тегли принудително. Но в случая става въпрос не само за безверие, но за агресивна пропаганда срещу Църквата и нейното учение, което като поведение е характерно

¹⁵ Василев, Ст. Сб. Н. Райнов ... в спомените на съвременниците си. София, 1978 [Vassilev, St. Sb. Nikolai Raynov... in the memoirs of his contemporaries. Sofia, 1978], с. 170.

¹⁶ Вестник „Отечество“ от 18.II.1939 г. [The newspaper “Otechestvo” of 18.2.1939.].

¹⁷ Райнов, Н. *Между пустинята и живота*. София: 2003 [Raynov, N. *Between the Desert and Life*. Sofia: 2003], с. 12

¹⁸ Райнов, Н. *Между пустинята и живота*. София: Ст. Атанасов, 1918 [Raynov, N. *Between the desert and life*. Sofia: St. Atanasov, 1918], с. 239

за окултния човек. Трябва не смелост, а безумство, за да се опълчиш срещу Светата Църква. Тук става дума за едно безстрашие, което граничи със лудост, защото дори и демоните знаят и не отричат, че има Бог.¹⁹ (Срв. Иак. 2:19) И това поведение се наблюдава при човек, който има богословско образование, и който е талантлив и знаещ човек.

Човекът на изкуството има огромна отговорност спрямо истината. Той трябва да я проповядва и да води към светлината и Бога. Само това може да увековечи и да осмисли духовно неговото творчество. Ако пък този творец или човек няма християнската вяра като свое светоусещане и мироглед, то той поне не трябва да пречи на другите свободно да решат за себе си. Този проблем се наблюдава и днес. Годините на комунистическата диктатура в България се отразяват негативно в духовен план на поколения българи. Това е ощетяващо за човека и обществото, а последствията от гибелния морален упадък са неоспорими. Поколения български творци създават култура, която е лишена от духовната мъдрост на християнството. Културата сякаш е по пленена от красотата, отколкото от истината, от изящество, отколкото от мъченичеството, от временната радост, отколкото от спасението. Но културата е човешка, а вярата е божествена, и без духовността културата се обрича на временното, тя става преходна. Културата е тленна, а вярата нетленна, защото вярата струи от духа, а културата се ражда от света.

Известно е, че Църквата на няколко пъти се намесва активно и възпрепятства организирането на юбилейни тържества по случай живота и творчеството на Николай Райнов²⁰. В началото на 1938 г. прогресивната интелигенция в столицата подема инициативата да се

¹⁹ Библията ни дава много ясна картина за това в Евангелието според св. ап. и ев. Марк. „Иисус се приближи към един човек от Гадаринската страна, който беше обладан от легион демони (тоест, в него имаше около две хиляди от тях). Когато демоните видяха Иисус, един техен говорител извика: „Какво имаш Ти с мен, Иисусе, Сине на Всевишния Бог“? „Заклевам те в Бога, недей ме мъчи“. (Марк 5:7).

²⁰ Тихолов, П. *Николай Райнов – живот, творчество, анекдоти (Осуетен юбилей)*, София, 1948 [Tikholov, P. *Nikolai Raynov life creativity anecdotes (Nikolai Raynov - creative and scientific work)*. Sofia, 1948], 49-52. „Защо бе осуетен Вашия 25 годишен юбилей? ...Между пустинята и живота. Без да са разбрали смисъла на тоя роман, дори и без да са го чели, генерали като Шкойнов и Чаракчиев, па дори и министри като Богдан Филев, запитали бива ли да се позволи юбилейно чествуване на един писател, който е провъзгласил Св. Богородица за блудница?“

отбележи двадесет и пет годишната дейност на Николай Райнов като писател, изкуствовед, учен, културен деец. Предвижда се изложба и рецитал с негови картини и творби, тържествена вечер. Събитието е широко разпространено, но то не се случва, защото Църквата се обявява против честването на живота и творчеството на човек, който богохулства. „Щом това е вярно, щом Н. Райнов отрича Бога, щом той плиска причастието като вода, щом Св. Евангелие за него е „четири противоречиви повести, наречени евангелие (в. „Лит. Глас“, бр. 429), справедливо църквата негодува, а щом той е чужд на националните проблеми, справедливо и запасните офицери реагират, справедливо е отменен юбилеят му...“²¹ Острите противоречия между Николай Райнов и Църквата, не се дължат само или най-вече на кризата, която окултизмът внася в културата. Битката е за човека и неговото спасение, да се прекъсне и обезсили религиозното сектантство, което променя догматите на Църквата, изкривявайки нейното учение. Християнската истина е единствената свята истина. Християнството е вярата на Откровението, т.е. истините на вярата се дават на човека от Бога, което ги прави непроменими. Това са догматите, които за Н. Райнов, както и за другите представители на окултизма, са ограничаващи жалони. Но като богооткровена истина догматът не ограничава човешкото съзнание, а напротив, освобождава съзнанието благодарно и го води винаги към благото. За Николай Райнов догматите са ограничаващи, но това е така защото той ги възприема без любовта. Да се опълчиш срещу догматите или да ги обявиш за ограничаващи, означава, че нямаш духовен усет за тях. Гностиците, западните мистици или масоните са пленени от знанието, а не от духовната любов. „Защото и иудеите искат личби, и елините търсят мъдрост, а ние проповядваме Христа разпнатия, Който за иудеи е съблазън, а за елини безумство, пък за самите призвани, както иудеи, тъй и елини – Божия сила и Божия премъдрост; защото онова, що е безумно у Бога, е по-мъдро от човеците, и онова, що е немощно у Бога, е по-силно от човеците.“ (Кор. 1:23)

Представената интерпретация в никаква степен не цели да омаловажи живота или творчеството на Николай Райнов. Целта ѝ е да покаже значението на вярата за човешкия живот и пагубната сила на

²¹ Кръстев, Ст. „Да не смущава морала и вярата“. *Църковен вестник*, 18 (1939) [Krstev, St., „Do not disturb morality and faith.“ *Carkoven Vestnik*, 18 (1939)], с. 208.

безверието. Да покаже колко лесно човекът е подведен от окултните учения, да се отклони от правилния път. Това е реалност, и днес много хора са пленени от различни форми на неверие. Това не ги окачествява автоматично като недобри хора, защото Божията любов се проявява във всеки човек, но това показва тяхната духовна пустота и заблуда. Историята на постепенното отпадане на Н. Райнов от православната Християнска вяра, свидетелства, че той подлага на съмнение вярата, движен „уж“ от добри подбуди и намерения. На него някак му се е искало вярата да стане по-разбираема, прозрачна, логична и убедителна. А християнската вяра, както добре е известно не засяга само умозрителните истини на Богословието, тази вяра засяга също и нашия живот, човешкото битие като цяло и помага на човека да не се отклони от житейския друм. Придържането към този път се обезпечава от апостолската вяра, която идва при нас от възплътилия се Син Божи. Именно Той ни спасява със Своята благодат и Своята истина. През вековете Светата Църква неотклонно съхранява тази форма на човешкия живот и вярата на Църквата свидетелства какво е истина и какво е лъжа, какво е грях и какво е святост.

Заключение

Николай Райнов оставя дълбока следа в българската история и изкуство, но за съжаление тази следа не води към Църквата. Ако той бе избрал пътя към Бога, може би щеше да бъде един от най-големите християнски творци в българската литература. Може би той щеше да напише един от най-гениалните творби и да нарисува едни от най-хубавите боговдъхновени образи. Може би такъв е бил и Божият промисъл за него, защото той несъмнено е бил призван и призован, но човешката душа е свободна да вярва или не, да откликне с любов на Божия зов или не. И въпреки всичко, Николай Райнов оставя своята следа в българската история и изкуство. Въпросът е, че тя би могла да бъде по-значима духовно за човека, и не да отдалечава, а да го води към Божия храм, защото „С вяра ходим, а не с виждане“ (Кор. 5:7).